بۆکان لە مێژوودا (٣٤٣) **ئەنوەر سوڵتانی**

هەندێک بیرەوەریی خۆم

ئەم کەسایەتییانەی بۆکانم چۆن دیون؟

(بەشی ٩)

٢١ و ٢٢. هەمزاغای حەمیدی و ڕابعەخانمی هاوسەری

هەمزاغا، کوڕی "سلێمان ئاغای حەمیدی"- لە ئاغاواتی دێبوکری و خاوەن مڵکی گوندی "تازەقەڵا" لە ڕۆژئاوای بۆکان بوو.من سلێمان ئاغام گەلێک جار لە بۆکان بینیبوو، مرۆڤێکی کورتەبالای هێدی و هێمن و بێدەنگ و کەم قسە. مشتەری دووکانی باوکم بوو و جل وبەرگەکەی ئەو بۆی دەدروو. ئەوەندەی بزانم تا کۆتایی تەمەن ماڵی هەر لە تازەقەڵا مایەوە و نەهاتە شاری.

سلێمان ئاغا شەش کوڕ و کچێکی بوون: هەمزاغا، قادرئاغا. ڕەحیم ئاغا، حەسەن ئاغا و کاک عوسمان. بەداخەوە ناوی کوڕەکەی دیکە و کچەکەی نازانم. چوار لەو پێنج کوڕە بە بیرەوەریی من ماڵیان لەبۆکان بوو و حەسەن ئاغا – کە دەرەجەداری ئەرتەش بوو، لە مەهاباد یا شارەکانی دیکە دەژیا. ڕەحیم ئاغا فەرمانبەری نەخۆشخانەی شێر وخورشیدی بۆکان بوو. قادر ئاغا و کاک عوسمانیش مامۆستای قوتابخانە بوون. کاک عوسمان ئێستا خانەنشینە و لە بۆکان دەژی، گەلێکیش قسە خۆش و لەبەر دڵانە. قادرئاغا بە داخەوە لە ڕووداوێکی دڵتەزێندا، هەندێک لە سەرەوەتری گۆمی سەرسەکۆی ڕووباری تەتەهوو گیانی لە دەست دا. لە ڕۆژی ڕووداوەکەدا من لە نێو قۆرغی لای سەرووی ئاشی باشی دەرسم دەخوێند کاک سەلاحوددینی موهتەدیم بینی بە هەڵاتنێکی گەلێک خێرا و نائاسایی بەرەو چۆمی هەڵدەهات و پاشان یەکدوو کەسی دیکەش بە هەمان چەشن. گوتیان قادرئاغا لە چۆمیدا بەردی لە لاقی خۆی بەستووە و خۆی خنکاندووە. یادی بەخێر بێت.

وابزانم کاک هەمزە براگەورەی براکان بوو و ئەوەندەی لەبیرم بێت هەر ماڵی لە بۆکان بوو، لای کەم لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا لەوێ ژیاوە و بە گوێرەی هەواڵێک "خەزێنەدار" ی کۆمار بووە. من لام وایە نیاز لەو خەزێنەدارییە دەبێ ئەرکی خەزێنەداریی کۆگا یا لقی کۆمەڵەی ژێکاف یا حزبی دیموکڕاتی کوردستان لە بۆکان بێت نەک لە مەهاباد. مامۆستا هەژار لە کتێبی چێشتی مجێوردا کاتێ باسی هەرەسی کۆمار و چوونی خۆی لە سەقزەوە بۆ بۆکان دەکات، لە مەسەلەی هاتنەوەی هێزی ئێران بە سەرۆکایەتی سەرتیپ هومایونی لە سەقزەوە بۆ بۆکان و پاشان مەهاباد، جوامێریی هەمزاغا دەردەخات و دەنووسێت:

"نوێژی شێوان لە بۆکان تووشی سەرتیپ هومایونی بووینەوە. گوتی "با هەژار لەماڵی قاسماغا [ی موهتەدی] بێ، سبەی هەمووومان دەچینە مەهاباد." چووومە مەنزڵی قاسماغا کە لە ماڵە عەبدوڵڵای بارامی بوو. کاک هەمزەی [حەمیدی] کۆنەهەواڵم هات. گوتی وەرە لە ماڵی من بخەوە. گوتم وا بزانم قاسماغا ڕێ نادا چونکە وادیارە منی پێ سپێراوە بە هیچ کوێ دا نەچم. هەمزە داوای لە قاسماغا کرد کە من بەرێتە ماڵە خۆی. قاسماغا گوتی لێرەش نوێن هەیە بۆ بێت؟ هەمزە گوتی من بەڵێن دەدەم کە سبەی بیهێنمەوە لای تۆ و ئەگەر وا نەبوو با من ئیعدام کەن. قاسماغا گوتی قەیدی نییە بابێت. هەر چووینەوە، هەمزە هەڵیپێچام کە ڕاکە و خۆت خەلاس کە. زۆری حەول دا. گوتم چونکە تۆ بوویە زامنم هەرگیز ڕاناکەم، بابزانین چۆن دەبێ.... بەیانی زوو لەگەڵ هەمزە هاتینەوە لای قاسماغا. شەپووری سەفەر لێدرا. لەشکر [ی ئێران] بەرەو سابڵاغ دەچوو ، عەشایریشیان لەگەڵ دەچوون. لە قاسماغام پرسی کوا کاکە ڕەحمان [ی موهتەدی]؟ گوتی نەخۆشە و لە گوندی شێخلەرە. گوتم ناتوانم بیبینم؟ لە پاش تاوێک بێ جواب مانەوە گوتی من وام پێ باشە بچیە لای کاکە ڕەحمان و پێی بڵێی بتنێرێتە [گوندی] قەرەگوێز لای ئەحمەدئاغا [ی ئێلخانی زادە] و هەرگا بە مەسڵەحەتمان زانی دەتوانی بێیە سابڵاغ. ئەمڕۆ دەگەڵ لەشکر مەیە.... سوار بووم هەر لە کۆلانی حەمامەوە کردمە غار، لە شار دەرچووم و تەقڵەکوت ڕووم کردە شێخلەر." (لاپەڕ ٨٤ و ٨٥)

مامۆستا هەژار لە لاپەڕە ١٠٧ ی کتێبەکەدا جارێکی دیکەش باسی هەمزاغا دەکات و بیرەوەریی سەردەمی ئاوارە بوون و گیرسانەوەی خۆی لە ماڵی شێخ لەتیفی شێخ مەحموودی نەمر دەگێڕێتەوە کە خۆی و قازی کاکە حەمەی قزڵجی و مەلا حەسەنی قزڵجی و هەمزاغا لەوێ داڵدەیان گرتبوو:

"قزڵجی و من و لەبیرم نەماوە کێی تریش (پێم وایە هەمزەی سلێمان ئاغا) بوو، ناوی خۆمان گۆڕی."

واتە هەمزاغاش دوابە دوای هەرەسی کۆماری کوردستان لە گیرانی خۆی ترساوە و هەڵاتۆتە باشوور. ئەو سەفەرەی نازانم چەندی خایاندووە بەڵام دواتر گەڕاوەتەوە بۆکان. هەر بەبێ نووسینەکەی مامۆستا هەژاریش من دەمزانی کاک هەمزە دووجار چۆتە باشووری کوردستان. ئەوە جاری یەکەمیەتی و جاری دووهەمیش لە سەرەتاکانی شۆڕشی ئەیلوول واتە دەوروبەری ١٣٤١ ی هەتاوی و ١٩٦٢ ی زایێنیدا بوو. ئەو ساڵانە، لە ڕۆژهەڵاتی کوردستاندا هیوایەکی گەورە بە سەرکەوتنی شۆڕشی کورد خولقابوو و گەلێک کەسانی شۆڕشگێر و دڵسۆزی مەسەلەی کورد ڕوویان کردبووە باشوور. هەمزاغا لەگەڵ کاک سەعدی موهتەدی و ژمارەیەکی زۆری لاوان و خوێندکارانی کوردی شارەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، چووبوونە ناو شۆڕشەوە.

لە ماوەی دوورکەوتنەوەی کاک هەمزە لە بۆکان، ڕابعە خانمی هاوسەری ئەوپەڕی ئازایەتی و لەخۆبووردوویی پیشان دا و منداڵەکانی بە دەست تەنگی و نەدارییە بەخێو کرد- نەک هەر بەخێو کردنی ساکار بەڵکوو بە گیانی کوردایەتی پەروەردەی کردن. منداڵەکان، بریتی بوون لە کاک عومەری حەمیدی، شەهید ئەبوبەکری حەمیدی و خوشکە نەسرین حەمیدی. کاک عومەر و کاک ئەبوبەکر چەند ساڵ لە زیندانی شادا مانەوە ئینجا لە ساڵی ١٣٥٧ [١٩٧٩] دا بە شۆڕشی گەلانی ئێران پەیوەست بوون و ئەبوبەکر بەدەست خەڵخاڵی جەللاد لە سەقز ئیعدامی کرا و هاوسەری نەسرین خانمیش واتە کاک جەعفەر بەدەست پاسداری خومەینی شەهید کرا.

کاک هەمزە مرۆڤێکی سیاسی و خاوەن هەڵوێست و ناسیۆنالیستێکی کوردی بێ خەوش بوو. مێژووی کوردستان و ئەدەبی کوردی زۆر باش دەناسی و گەلێک شیعری شاعیرانی کوردی لەبەر بوو. لە سەردەمی کۆماری کوردستان و ئازەربایجاندا ئێزگەیەکی ڕادیۆ لە تەورێز دامەزرا کە بە تورکی قسەی دەکرد و ڕۆژانە نیوسەعاتیش بەرنامەی کوردی هەبوو؛ وێژەری کوردیی ڕادیۆکە، شەهید عەلی گەلاوێژ بوو. لە ساڵانی دوای هەرەسی هەردوو کۆمارەکە و هاتنەوەی هێزی ئێرانیشدا ئەو ڕادیۆیە هەر ما، بەڵام حکوومەتی ئێران بەڕێوەی دەبرد و بەرنامەیەکی کوردیشی هەر هەبوو بەڵام ئەمجار وێژەرەکەی ئاغای "تابانی" خەڵکی سابڵاغ بوو (وابزانم برا یا خزمی کاک حەبیبوڵڵا تابانی- کە لە بۆکان دەبیری دەبیرستان بوو).

هەمزاغا، کە گەلێک دەنگخۆش و مۆسیقا ناس بوو لە هاتوچۆی تەورێز و میوان بوونی ماڵی کاک سەعدی موهتەدیدا کە ئەو دەم ماڵی لە تەورێز بوو، چووبووە سەر ڕادیۆکە و چەند گۆرانی تۆمار کردبوو. من گۆرانییەک لەو گۆرانییانەم زۆر پێخۆش بوو و هەر لەبیرم بوو تا ئەوەی کاک هەمزە و ڕابعە خانم بۆ سەردانی کاک عومەری کوڕیان لە دەوروبەری ساڵی ١٩٩١ دا هاتنە لەندەن و نیوەڕۆیەکیش میوانی ماڵی ئێمە بوون. کاک محەممەدی حەمیدیش- کە لە ئاڵمانیاوە هاتبووە سەردانیان، لەوێ بوو. کامێرایەکی کۆنی فیلم هەڵگرتنمان بەکرێ گرتبوو. ئەودەم هێشتا کامێرای دیجیتاڵ باو نەبوو و دەبوایە فیلم واتە شریت بخەیە سەر کامیراکە. تکام لە کاک هەمزە کرد گۆرانیەکەمان بۆ بڵێت ئێمەش بە کامیراکە تۆماری بکەین. بەداخەوە، دواتر کە سەیری کامێرای گۆرینمان کرد تەنیا بەندێکی تۆمارکرابوو و دەستی شکاوم فیلمەکە لەوێدا کۆتایی هاتبوو.

هەمزاغای نەمر گوتی ئەمما چ گوتنێک! دەنگێک بوو لە بەهەشتەوە هاتبوو:

"ئەرێ خەجێ خەزێمە/ پا بنێ وەسەر گڵێنە/ زەردە لیمۆت وا بێنە/ بەفراوی سەر تەزێنە
ئەرێ دیدەم نەونەمام/ ئەی هاوار دیدەم نەونەمام/ ئەی خەرێ دیدەم نەو نەمام
ئەرێ هەتاکوو مەردەن/ ئەی خەرێ من هەر بەتەمام/ جوانێ گیان من هەر بەتەمام...."

نازانم شریتی سەر ڕادیۆ تەورێز ماوە یان نا و گەلۆ منداڵەکانیان هیچ دەنگێکی ئەو هونەرمەندە مەزنەیان تۆمار کردووە؟ بەڵام من تووشی ئەو خەسارە گەورەیە هاتم و لەکیسم چوو. گۆرانییەکە بە هەندێک جیاوازییەوە نەمر محەممەدی مامڵێش گوتوویەتی و من تکام لە هونەرمەندی خۆشەویست کاک حەسەنی دەرزی کردووە بەڵکوو جارێکی دیکە بەدەنگی خۆی بیڵێتەوە. کاک حەسەن ڕۆح و گەوهەری گۆرانییەکانی موکریان بە جیاوازیی ناوچەکانەوە باش دەناسێت.

کاک هەمزە ماوەیەک فەرمانبەری نەخۆشخانەی شێروخورشیدی بۆکان بوو و لەبیرمە کاتێ کە باوکم لە نەخۆشخانەی کۆنی شێروخورشید عەمەلیات دەکرا، ئەو لەژووری عەمەلیات بوو و هەواڵی تەواو بوونی کارەکەی پێداین. کاک هەمزە دوای ئەوەی لە نەخۆشخانە هاتەدەرێ لە ماڵی خۆی کە لە شەقامی کەماڵی حەمیدی و دراوسێی گەلێک نزیکی

ماڵی کاکم بوو، دەرزی لە نەخۆشان دەدا و کاری پانسمان و خزمەتی ئەوتۆی دەکرد. دوای کۆچی دوایی ئەویش ڕابعە خانم درێژەی بە کارەکە دەدا. هەردوکیان لەو بوارەدا خزمەتێکی زۆریان بە خەڵکی شار وگوندەکانی دەوروبەری بۆکان کرد.

کاک هەمزەش و ڕابعە خانمیش کەسانێکی ئازا و بەجەرگ و خۆڕاگر و ئامادەی فیداکاریی لەڕێگای کوردستان بوون. ئاوارەیی، گیرانی منداڵەکان و تەنانەت شەهیدبوونی کور و زاواکەیان شلوێی نەکردبوون و ورەی خەباتیان تا دواڕۆژی ژیان هەر بەرز بوو. دووسێ ڕۆژ دوای ئیعدامی شەهید ئەبوبەکر بە دەست خەڵخاڵی جەللاد، لەگەڵ کاک هەمزە و کاک عومەر چوینە زیارەتی گڵکۆکەی لە گۆڕستانی بۆکان. کاک هەمزە و کاک عومەر کێلەکەیان ماچ کرد و منیش سێ فەرد شیعری کاک موسلیح شێخولئیسلامیم خوێندەوە:

"سوێند بە خوێنی گەش وسووری دڵی تۆ
لەجیای دەست وچەکی ژێر گڵی تۆ،
بەهەزاران و هەزار دەست و تفەنگ
هەڵدەگیرسێننەوە مەشخەڵی جەنگ
تادەگەینە ئەوی ڕۆژی واڵا
شەنگەباڵا بشەکێنن ئالا"

بەداخەوە کاک هەمزەش، وەک هەزاران خەباتکاری دیکەی کورد، پێش ئەوەی ئەو ڕۆژە واڵایە بەچاو ببینێت، سەری نایەوە و بەشوێن ئەودا دوای چەندساڵ رابعەخانمیش کۆچی دوایی کرد کە قارەمانێک و خەباتکارێک بوو لەژوور پیاوانەوە.
یادی هەردوکیان بەخێر بێت!